

Έρη Σταυροπούλου

ΜΑΡΙΑ ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΔΟΥ-ΠΟΘΟΥ, ΩΣ ΩΡΑΙΟΣ ΝΕΚΥΣ

Η Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου είναι μια καταξιωμένη σύγχρονη Ελληνίδα λογοτέχνης. Έχει δημοσιεύσει ένα μεγάλο αριθμό μυθιστορημάτων, βιβλίων ποιητικής πρόζας και ποίησης, δοκιμίου, θεατρικών έργων και μεταφράσεων και έχει λάβει αρκετά βραβεία. Οι λογοτεχνικές της αρετές μαζί με έμπνευση, συσσωρευμένη γνώση και εμπειρίες ζωής συνδυάζονται στο τελευταίο -για την ώρα- ποιητικό βιβλίο της.

Στο πρώτο από τα δύο μέρη αυτής της συλλογής αποκαλύπτει η ίδια τη βιωματική αφετηρία της έμπνευσής της: «Τα ποιήματα αυτά γράφτηκαν από τον Ιούνιο του 2014 έως τον Ιούνιο 2018. Και γράφτηκαν για να κατευοδώσουν τον Μίνωα στο ταξίδι του προς το Φως» (σ. 54). Ο Μίνωας ήταν ο σύντροφος ζωής της ποιήτριας, ο «ωραίος νεκρός» του τίτλου του βιβλίου. Αλλά και οι τίτλοι των επιμέρους ποιημάτων αποκαλύπτουν τη συνεχή αναφορά στο θάνατο που διατρέχει τους στίχους της: «Ως ωραίος νέκυς», «Δευτέρα της Αχερουσίας», «Τετάρτη των τεφρών», «Νέκυια 1. Το πένθος των λέξεων», «Ονειρού σκιά», «Ένα πένθος διάφανο έχω στην καρδιά μου», «Οκτώβρης του πανδαμάτορα» κ.ά. Χρησιμοποιώ τη λέξη ποιήματα, αλλά για την ακρίβεια πρόκειται κυρίως για ποιητικές συνθέσεις με δύο ή περισσότερες ολιγόστιχες ενότητες η καθεμία.

Η Λαμπαδαρίδου-Πόθου έχει μια πολύ ευδιάκριτη λογοτεχνική φυσιογνωμία με κύριο χαρακτηριστικό την υπερβατική διάσταση που διατρέχει όλο το έργο της. Η διάσταση αυτή στηρίζεται κυρίως σε αρχαία κείμενα. Πρόκειται για τα Ορφικά μυστήρια και την τελετουργία τους μαζί με τη Νέκυια (Ραφωδία λ) της Οδύσσειας, που διερευνούν τη σχέση ζωής και θανάτου, την επικοινωνία των ζωντανών με τους αγαπημένους τους στον Κάτω Κόσμο, την προσπάθεια των νεκρών να διατηρήσουν την επαφή με την εγχόσμια ζωή. Η μνήμη ως μοτίβο, επανέρχεται αδιάκοπα στους στίχους και αυτού του βιβλίου της. Ενδεικτικά επιλέγω μερικούς:

*Η μνήμη είναι έγερση, σου είπα
να θυμάσαι
να με θυμάσαι. (σ. 9 και 15)*

*Τώρα για τους νεκρούς τα τραγούδια μου γράφω
για τις ψυχές που διψούν
και θυμούνται. (σ. 13)*

*Πάρε μια χούφτα φεγγάρι να σου φέγγει τον δρόμο, σου φώναξα.
Λίγο φεγγάρι να σου θυμίζει. (σ. 25)*

Αξίζει να σημειωθεί ότι εδώ δεν την απασχολούν νεότερες λογοτεχνικές παραδόσεις σχετικά με την επικοινωνία των νεκρών με τους ζωντανούς, όπως για παράδειγμα η γνωστή παραλογή «Το τραγούδι του νεκρού αδελφού», που μαζί με τα ορφικά και τα ομηρικά στοιχεία υπήρξε βασική πηγή έμπνευσης στο μυθιστόρημά της *Ο Άγγελος της στάχτης* (2001).¹ Και στα δύο έργα πάντως πρωταγωνιστεί ο αποκαλούμενος «Άγγελος», ένας παράξενος γοητευτικός νέος στο μυθιστόρημα και ο νεκρός στο ποιητικό βιβλίο. Άγγελο όμως η ποιήτρια επονομάζει και την ίδια την Τέχνη.² Στην ποιητική της συλλογή είναι συχνή η αναφορά στον Άγγελο της στάχτης. Σε αρκετούς στίχους της ζωγραφίζεται ένα τοπίο ανάλογο με εκείνο του μυθιστορηματός της (που διαδραματιζόταν στην Ήπειρο, κοντά στις πύλες του Άδη και την Αχερουσία λίμνη): ένα τοπίο βροχερό, με λίμνες και ποτάμια, λουλούδια και δέντρα που υποβάλλουν μια απόκοσμη ατμόσφαιρα ανάμεσα στον Απάνω και τον Κάτω κόσμο.

Στο μυθιστόρημα ο Άγγελος αναζητούσε την αγαπημένη του αδελφή και προσπαθούσε να θυμηθεί το παρελθόν του, χρησιμοποιώντας ως διάμεσο έναν ευαίσθητο μουσικό. Στα ποιήματα η γυναίκα ανακαλεί τον χαμένο σύντροφό της, χρησιμοποιώντας τη μουσική των λέξεων. Γι' αυτό από την αρχαία μυθολογία η Λαμπαδαρίδου-Πόθου επιλέγει τον Ορφέα με την επτάχορδη λύρα που προσπαθεί να φέρει την Ευρυδίκη στο φως, καθώς και τη μάνα Δήμητρα που αναζητά την κλεμμένη από τον Πλούτωνα κόρη της. Με την τελευταία ταυτίζεται η ποιήτρια, που προσπαθεί να γεφυρώσει την απόσταση, να διατηρήσει την επικοινωνία με τον πρόσφατα χαμένο άντρα.

Το θέμα του θανάτου, του αποχωρισμού και της ανάμνησης των νεκρών, κορυφαίο μοτίβο στην παγκόσμια ποίηση,³ φέρνει στους στίχους της και αναλαμπές από γνωστά ομοιώματα νεοελληνικά ποιήματα, όπως η «Λήθη» του Λορέντζου Μαβίλη:

*Καλότυχοι οι νεκροί, που λησμονάνε
την πίκρια της ζωής. Όντας βυθίσει
ο ήλιος και το σούρουπο ακλουθήσει,
μην τους κλαις, ο καημός σου όσος και να 'ναι!
Τέτοιαν ώρα οι ψυχές διψούν και πάνε [...]*

Κυρίως όμως, και παρά τις μεγάλες διαφορές ανάμεσα στις δύο συνθέσεις, η συλλογή αυτή της Λαμπαδαρίδου-Πόθου μου θυμίζει το *Μονόγραμμα* (1972) του Οδυσσέα Ελύτη, αγαπημένου ποιητή της ίδιας, για τον οποίο έγραφε το βιβλίο *Οδυσσέας Ελύτης, Ένα όραμα του κόσμου* (1982). Στο *Μονόγραμμα* είναι ο άντρας που καλεί τη χαμένη αγαπημένη του, με την οποία έχουν χωρίσει. Ο εγκαταλειμμένος εραστής την πενθεί ανακαλώντας τους επίγειους χώρους της απόλυτης αγάπης και ευτυχίας τους. Περιγράφεται κυρίως ένα αιγαιοπελαγίτικο καλοκαιρινό τοπίο σ' όλη την ομορφιά της ζέστης, της φύσης και των χρωμάτων. Οι αναμνήσεις απλώνονται ακόμη και στα πιο καθημερινά και ασήμαντα: στα σεντόνια, τη γρίλια του παράθυρου, το κουπί της βάρκας και άλλα ανάλογα. Ενυπάρχει όμως κι εδώ «το δριμύ το μαύρο του θανάτου», η θέωση της αγαπημένης «Αήττητη όπως η θεά της Σαμοθράκης πάνω από τα βουνά της θάλασσας» κι ένας επιτάφιος θρήνος «Περιμένουν οι άγγελοι με κεριά και νεκρώσιμους ψαλμούς»⁴.

Ο πόνος είναι εξίσου μεγάλος και για τις δύο ποιητικές φωνές. Το κάθε ποίημα λειτουργεί ως απόπειρα επικοινωνίας με το αγαπημένο, χαμένο πρόσωπο σε μια διαρκή επίκληση διαλόγου, ενώ παράλληλα υπογραμμίζει την αίσθηση ενός χαμένου για πάντα παράδεισου. Στα αλλεπάλληλα «μ' ακούς» στο ποίημα του Ελύτη⁵ αντιστοιχούν οι αδιάκοπες ερωτήσεις «Πού πήγαίνες» (σ. 11, 12), «Πού πας» (σ. 17) «Μ' ακούς;» (σ. 29) «Πού ήσουν [...] πού γύριζες» (σ. 36) από τη συλλογή της Λαμπαδαρίδου-Πόθου.

Εκτός όμως από έκφραση πένθους και εξύμνηση του προσώπου τα ποιήματα της συλλογής προβάλλουν έναν ύμνο στις λέξεις, στον τεράστιο αγώνα της διατύπωσης του απόλυτου, στον λόγο που γίνεται ύμνος και θρήνος, στον πόνο μέχρι να κατακτηθεί η ποιητική φωνή, αλλά και στην άμετρη παρηγοριά της αποτύπωσης στην ποίηση των συναισθημάτων και των ιδεών.

Τώρα ξέρω πως τη χαρά της ζωής, τη χαρά της ύπαρξης, τη συνοδεύει ένα άρρητο πένθος. Έτσι όπως το βρήκα στις λέξεις και στα τοπία που αγάπησα πριν τα αγγίξει το Αδύνατο. Και εκείνο που ζητούσα ήταν να περάσω μέσα από αυτό το σκοτεινό Αδύνατο και να βγω στο φως, να αναδυθώ κεκαθαρομένη. (σ. 27)

Ο αγώνας για την εκφραστική τελειότητα, που αποτυπώνεται στους στίχους της συλλογής διακρίνεται και στον λόγο των ποιημάτων. Το εξαιρετικά πλούσιο λεξιλόγιο εκτείνεται σε όλες τις μορφές και τις χρονικές περιόδους της γλώσσας μας, όπου λέξεις ερμηνευτικά σκοτεινές για τον αναγνώστη γίνονται συμβολικά οδόσημα της πλατιάς αναζήτησης της ποιήτριας. Οι αναφορές στην αρχαία μυθολογία συμβάλλουν στη δημιουργία μιας συγκεκριμένης ατμόσφαιρας, που περιλαμβάνει στο παρόν και το μακρινό παρελθόν, οι εικόνες αποτυπώνουν έναν κόσμο που υπερβαίνει την υπαρκτή καθημερινότητα με μια υπερβατική διάσταση, ενώ η συνεχής απεύθυνση προς τον άλλον ζωντανεύει την εξωπραγματική τους επικοινωνία. Η μουσικότητα συντελείται από τις συχνές ερωτήσεις, τις επαναλαμβανόμενες λέξεις και φράσεις, την εναλλαγή μικροπεριόδου και μακροπεριόδου λόγου, που λειτουργεί ιδιαίτερα στα πεζόμορφα ποιήματα της «Νέκυιας» 1-4.

Στη συλλογή, όπως προανέφερα ήδη, υπάρχει και ένα δεύτερο μέρος, που τιτλοφορείται «Τρία διαφορετικά ποιήματα», Εδώ η αφετηρία κάθε ποιήματος είναι διαφορετική: ένα ποίημα έχει ως θέμα την Αθήνα, ένα άλλο τις λέξεις και το τρίτο είναι εμπνευσμένο από μια ταινία για την πολύνεκρη εκστρατεία στην Καλλίπολη των Άγγλων και των συμμάχων τους το 1915, στη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Ωστόσο, η θεματική δεν παραλλάζει ουσιαστικά ούτε χάνεται ο ελεγειακός τόνος. Με αφορμή την ανάμνηση της ναυμαχίας στη Σαλαμίνα (480 π.Χ.), που η συγγραφέας έχει περιγράψει θαυμάσια στο μυθιστόρημά της *Το ξύλινο τείχος* (2006), σχολιάζεται η παρουσία των ασεβών και βέβηλων ξένων που αλλοιώνουν ως τις μέρες μας το πρόσωπο της Αθήνας. Η δύναμη των λέξεων, που παίζουν σημαντικό ρόλο στο πρώτο μέρος της συλλογής, υμνείται στη δεύτερη σύνθεση, ενώ στους στίχους του τελευταίου ποιήματος προβάλλεται η τραγωδία των χιλιάδων νεκρών Αυστραλών και Νεοζηλανδών στρατιωτών στην Καλλίπολη. Με τα ποιήματα αυτά, αν και τους λείπει η πυκνή και συγγραμμένη αποτύπωση του πόνου στον πυρήνα της υπαρξής, η Λαμπαδαρίδου-Πόθου επεκτείνει ουσιαστικά την οπτική της, ξεφεύγοντας από το ατομικό πένθος και θρηνώντας για το γενικό.

Συμπερασματικά η μικρή αυτή συλλογή θέλγει και συγκινεί τον αναγνώστη με τον διπλό της προβληματισμό: την ανθρώπινη απώλεια και τη μετουσίωση του πόνου σε ποιητική έκφραση μέσα από το μεταφυσικό στοιχείο, που αποτελεί την άλλη διάσταση της πραγματικότητας:

*Δεν έμαθα για πού τραβάει ο χρόνος
τις νύχτες τις άφεγγες
όταν τα πλάσματα τρέμουν στην ερημία
τι παίρνει μαζί του τι αφήνει
δεν έμαθα
έτσι σπαταλώντας τη ζωή μου
σ' εκείνο το ελάχιστο από πραγματικότητα*

άβατη ή ανέφικτη
τόσο μπόρεσα. (σ. 42)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Έρη Σταυροπούλου, «Η εύθραυστη ισορροπία. Μαρίας Λαμπαδαρίδου-Πόθου, “Ο άγγελος της στάχτης”», *Θέματα Λογοτεχνίας*, τεύχ. 39, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2008, σ. 108-115.
2. Ας σημειωθεί ότι υπάρχει και το αυτοβιογραφικό βιβλίο της *Τα μονοπάτια του Αγέλου μου* (2016).
3. Σημειώνω απλώς ότι και ο τίτλος του ποιήματός της «Τετάρτη των τεφρών» θυμίζει το ομότιτλο ποίημα *Ash Wednesday* (1930) του T.S. Eliot.
4. Χρησιμοποιά την έκδοση Οδυσσέας Ελύτης, *Το μονόγραμμα*, Ίκαρος, Αθήνα 1972· οι στίχοι στις σ. 11, 23, 18.
5. Βλ. την ενότητα IV στο *Μονόγραμμα* (όπου και στη σημ. 4, σ. 17-19).